

-
10. *Sweet A.* European Integration and Supranational Governance / A. Sweet and W. Sandholtz // *Journal of European Public Policy*. – 1997. – № 4 (3).
 11. *Armstrong K.* The Governance of the Single European Market / Armstrong K., Buhner S. – Manchester, 4 – 1998.
 12. *Peterson J.* Policy Networks and European Union Policy Making: A Reply to Kassim / Peterson John // *West European Politics*. – 1995. – № 18 (2).
 13. *Wallace W.* Introduction: The Dynamics of European Integration. In *The Dynamics of European Integration* / Wallace W. – L., 1990.
 14. *Moravcsik A.* Liberalism and International Relations Theory / Moravcsik A. – Harvard University Center for International Affairs. – Paper № 92-6.
 15. *Milward A.S.* The European Rescue of the Nation-State / Milward A.S. – L., 2000.

УДК 316.2(7/8)

Сачок М.В.

АМЕРИКАНСЬКА ЕВАЛЮАЦІЙНА ШКОЛА: ДОСВІД ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Евалуація amerykańska: doświadczenie w rozwiązywaniu problemów socjalnych

Artykuł poświęcony jest retrospektywnej analizie ewaluacji, w szczególności ukazaniu i rozwojowi ewaluacji w USA. Wskazuje się, że ewaluacja, jako kierunek badawczy, narodziła się w Wielkiej Brytanii a odpowiedzialny za jej powstanie jest William Farish, profesor Uniwersytetu w Cambridge, który w 1792 roku zaproponował ilościową ocenę osiągnięć egzaminacyjnych studentów (quantative assessment). Właściwie zaś termin „ewaluacja” wprowadzony został przez amerykańskiego badacza w sferze wykształcenia Ralpha Winfrieda Tulera w latach 20. XX stulecia. Jego badania dotyczą wyłożenia szkolnego materiału w taki sposób, by był on lepiej przyswojony. W ciągu lat 70. i 80. ewaluacja osiąga swoją dojrzałość i właśnie wtedy przyjmuje nowoczesną formę. Zwraca się uwagę na znaczenie nowej nauki w diagnostyce problemów społecznych, tworzeniu i przekazaniu oceny programów różnych sfer życia społecznego (zdrowie, management, wykształcenie, sądownictwo kryminalne itp.).

W artykule podano także analizę teoretycznego drzewa ewaluacyjnego, stworzonego przez amerykańskiego badacza Marviną Alkina oraz jego zaadaptowaną wersję, którą wykorzystuje się w badaniach socjohumanitarnych. W

danej pracy kładzie się akcent na duży wkład Floriana Witolda Znanieckiego w rozwój ewaluacji.

Artykuł koncentruje uwagę na naświetleniu właściwości działalności amerykańskiej szkoły ewaluacyjnej, ponieważ właśnie przedstawiciele tej szkoły przyczynili się do szerokiego rozpowszechnienia idei ewaluacyjnych i udoskonaleniu technologii szacowania programów. Zgodnie z tym analizuje się badania poświęcone historii ewaluacji w USA.

W kontekście przedstawienia materiału tworzy się projekcję na perspektywę rozwoju ewaluacji na Ukrainie.

Kluczowe słowa: *ewaluacja, ewaluacja programowa, amerykańska szkoła ewaluacyjna, ewaluacyjne drzewo teoretyczne, ewaluacja na Ukrainie.*

Протягом останнього десятиріччя у світі все більшого поширення набуває евалюаційний рух як спосіб поліпшення соціального стану шляхом оцінки соціальних програм. Дослідники пов'язують широке застосування евалюації у різних сферах соціального життя з соціальними змінами, спричиненими політичною демократизацією, науковими досягненнями, розширенням комунікаційної мережі тощо. В Україні зараз тільки починається знайомство з механізмами евалюації.

За умов перманентної кризи та політичної нестабільності в українському суспільстві стає зрозумілим, що соціальні проблеми потребують більш ефективного вирішення. Ми припускаємо, що евалюація, як системне дослідження соціальної проблеми, є одним з варіантів вирішення проблем у суспільстві. Достатньо висока кількість інформації з даної проблеми спонукає до її критичного теоретичного осмислення, яке, в свою чергу, дає можливість побудувати струнку систему знань про евалюацію як соціологічну дисципліну. Аналізуючи масив інформації стосовно даного явища, зазначаємо, що дискусії про появу феномену евалюації ще не завершені. Вчені називають різні хронологічні рамки, і, відповідно, її представників. Згідно більшості досліджень, вперше цей феномен з'являється у США. Проте деякі дослідження свідчать про британські витoki евалюації [6, 4]. Для того, щоб у нас склалося повне розуміння картини появи евалюації звернімося до історії евалюаційної думки.

Серед зарубіжних дослідників, які дають усесторонній, вичерпний опис історії евалюації можна назвати Д. Стафлєбіма та А.Дж. Шинкфілда (D.L. Stufflebeam & A.J. Shinkfield), М.К. Алкіна (M.C. Alkin), Е.Г. Губу та І.С. Лінкольн (E.G. Guba & Y.S. Lincoln). Вчені, які так чи інакше висвітлювали цю проблему у своїх працях, фокусуючись при цьому на специфічних підходах до евалюації, наступні: Р.Г. О'Салліван

(R.G. O'Sullivan), Дж.М. Оуен (J.M. Owen), Д.М. Мертенс (D.M. Mertens), Л. Корпоровіч (L. Korporowicz), Д. Залевський (D. Zalewski).

Метою даної статті є виявлення особливостей діяльності американської евалюаційної школи. Основним завданням є аналіз досліджень, присвячених історії евалюації, зокрема, евалюації в США.

У своєму дослідженні ми ставимо наступні *цілі*:

- виділити хронологічні рамки появи і розвитку евалюації;
- вказати, які соціальні проблеми вирішувалися раніше і вирішуються зараз завдяки застосуванню евалюації у США;
- виділити техніки евалюації, які застосовуються американськими евалюаторами;
- назвати представників цієї області та сфери їх інтересів;
- освітити діяльність професійних евалюаційних організацій в США;
- визначити перспективи розвитку цієї науки.

Поняття „евалюація” досить по-різному трактується у багатьох посібниках, присвячених цій проблемі. Проте приведемо найпоширенішу дефініцію: „Евалюація – це процес систематичного збору і синтезу різних типів і форм даних з метою демонстрації цінності певної програми” [13]. Метою евалюації є надання корисної інформації замовнику. У його ролі можуть виступати певні групи, адміністратори, кадри та інші.

Евалюацію поділяють на два основні види – формативну та сумативну або підсумкову. Перша спрямована на зміцнення або покращення об'єкта, який оцінюється, шляхом ретельної перевірки кроків виконання проекту (якість виконання програми, оцінка організаційного контексту, персоналу, процедур, матеріалів і т.д.). Сумативна ж розглядає не процес, а наслідки реалізації проекту шляхом підсумування тих елементів, які мають місце після проведення програми. Задачею сумативної оцінки є виявлення впливу причинних факторів, а також витрат на об'єкт. Евалюація дозволяє дослідити соціальні процеси з метою поліпшення соціального стану широко застосовуючи методи, які близькі соціології (опитування, спостереження тощо). Дана наука дозволяє вирішувати наступні питання:

- дослідження суспільства в умовах соціальних змін;
- діагностування соціальних проблем;
- створення і проведення програм у різних сферах соціального життя з метою поліпшення соціального стану.

Вчені називають різні дати появи евалюації як області професійної діяльності. На думку Д. Стафлебіма, вона налічує більше, ніж 150-тирічну історію. Почалося все з винаходу британського професора Вільяма Феріша (William Farish) (1759–1837) у 1792 році. Він запропонував кількісну оцінку екзаменаційних досягнень учнів (quantitative assessment) замість якісного опису виступу учня (qualitative assessment). Така оцінка

полягала в усередненні (averaging) і поєднанні (aggregating) екзаменаційних досягнень студента. Таким чином, професору вдалося сконструювати тест – технологію, що грає важливу роль в евалюації і сьогодні. Довгий час евалюація була пов'язана саме з тестуванням у школах та вузах. Зазвичай, появу евалюації у її більш сучасному розумінні пов'язують з ім'ям американського дослідника Ральфа Вінфреда Тайлера у 30-х рр. ХХ століття.

Пропонуємо побудувати зміст роботи, відштовхуючись від праці М.К. Алкіна „Коріння евалюації: аналізуючи погляд та вплив теоретиків” („Evaluation Roots: Tracing Theorists' Views and Influences”), виданої у 2004 році.

У своїй роботі американський дослідник, порівнюючи евалюаційні теорії, пропонує наочний приклад їхнього зв'язку у вигляді „Евалюаційного теоретичного дерева” („Evaluation Theory Tree”) [6, 13]. Стовбур дерева підтримується дуальним фундаментом *соціального розслідування (social inquiry)* та *відповідальності (accountability)*. Останнє є важливим елементом як в державних, так і у бізнес-програмах, що підлягають оцінці. Що стосується соціологічного розслідування, воно неможливе без системи методів. Отже, основною гілкою евалюаційного дерева, окрім гілок „Застосування” та власне „Оцінювання”, є „Методи”.

Вважаємо за необхідне зупинитися детальніше на найбільш яскравих представниках американської школи евалюації. Припускаємо, що розгляд їх концепцій дасть уявлення про характерні ознаки американської евалюаційної школи. Слід зазначити, що у поняття „Американська евалюаційна школа” ми вкладаємо характерні риси діяльності американських евалюаторів. Отже, розгляду підлягають соціальні проблеми, які вирішуються у США із застосуванням евалюації, методи, за допомогою яких вони вирішуються і представники даної науки.

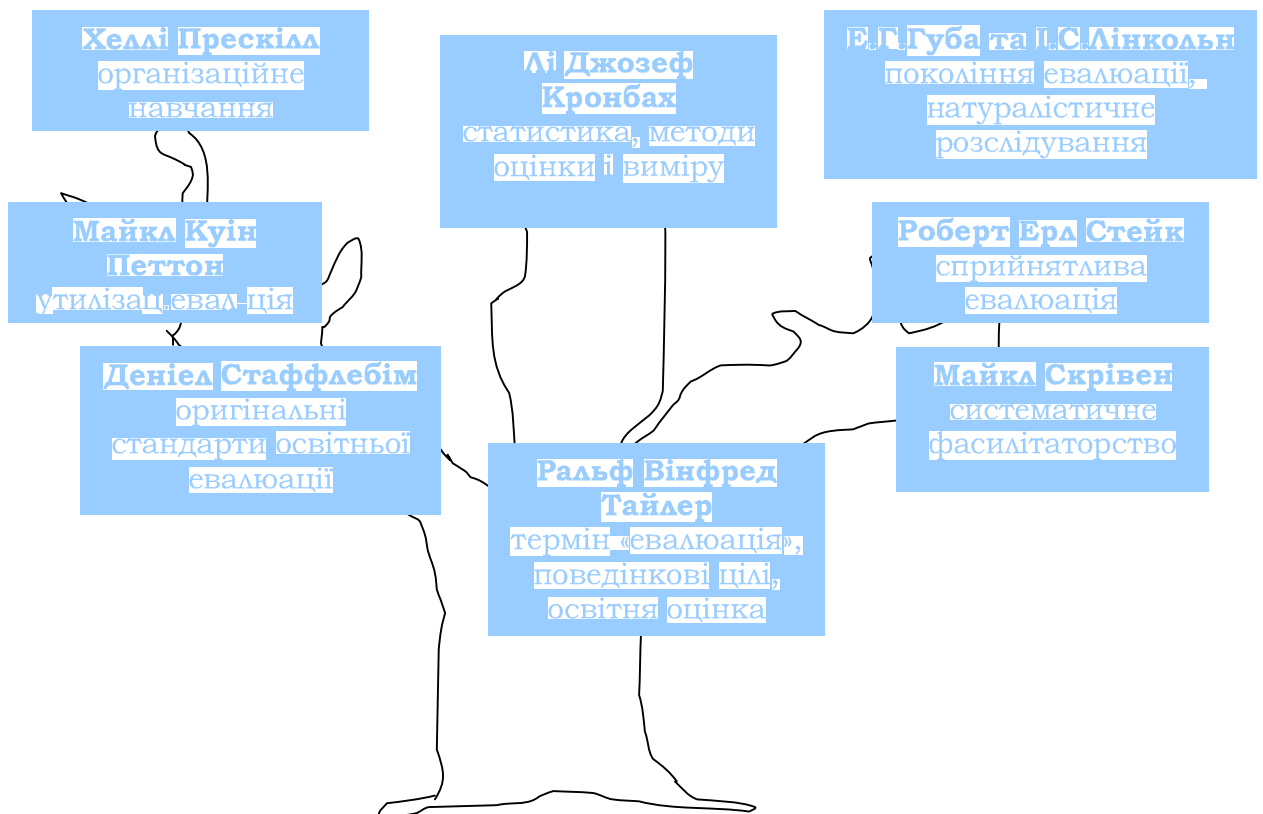
Перед тим, як зануритися в історію та розвиток евалюації у Сполучених Штатах, слід зупинитися на термінологічному аспекті в евалюації. Західні дослідники вживають як синоніми терміни „евалюація (evaluation)” і „програмна евалюація (program evaluation)”. Оскільки між ними не існує суттєвих розбіжностей, пропонуємо вважати їх рівноцінними за змістом.

Отже, повернімося до евалюаційного дерева Марвіна Алкіна. Американський вчений пропонує комплексну матрицю евалюаційних концепцій, яка включає велику кількість представників евалюації і сфери їх інтересів. На наш погляд, для введення в історію евалюації слід запропонувати адаптоване евалюаційне теоретичне дерево (див. мал. № 1).

ЗАСТОСУВАННЯ

МЕТОДИ

ОЦІНЮВАННЯ

Мал. № 1 *Євалюаційне теоретичне дерево*

Найближче до витоків гілки методів знаходиться дослідник **Ральф Вінфред Тайлер** (Ralph Winfred Tyler) (1902-1994). Його основна заслуга полягає у тому, що він ввів термін „євалюація” („evaluation”). Під ним він розумів набір вимірювання і тестування, які застосовувалися з навчальною метою. Він по-новому поставив питання щодо мети, яку переслідує освіта у 40-х рр. ХХ ст. Фокус проблеми змістився з подачі матеріалу шляхом „просто бесіди” („just talking”) на „демонстрацію” („demonstration”) матеріалу. Йому вдалося трансформувати ідею виміру („measurement”) у сфері тестування знань у ідею євалюації („evaluation”). Проте, як зазначає польський дослідник у галузі євалюації професор Л. Корпоровіч [9, 55], спираючись на роботу Дж.М. Оуена, систематичне дослідження Р.В. Тайлера (1929), із самого початку було зорієнтоване на досягнення вимірювальних результатів аналізу і трактувалося практично як синонім вимірювальних процедур. Євалюації у сучасному розумінні з’являється лише у 70-80х роках минулого століття.

Працюючи в Університеті штату Огайо, Р.В. Тайлер почав вірити, що справжнє навчання є процесом, який призводить до нових зразків поведінки. Свої основні принципи модифікації викладання він висвітвив у роботі „Базові принципи учбового плану та інструкції” („Basic Principles of Curriculum and Instruction”) у 1949 році. Праця включала чотири

наступні питання, якими керувалися при створенні учбових курсів починаючи з 40-х рр.: 1) Які учбові цілі школа повинна переслідувати? (Визначення підходящих учбових цілей); 2) Який учбовий досвід, ймовірно, сприятиме досягненню цілей? (Представлення корисного учбового досвіду); 3) Як саме організувати навчальний досвід? (Організація досвіду для максимізації його ефекту); 4) Яким чином учбовий курс може бути оцінений? (Евалюація процесу і перевірка тих сфер, які не є ефективними). Р.В.Тайлер звертав увагу на те, що освітні цілі повинні сприяти не тільки простому запам'ятовуванню і відтворенню матеріалу. Він вважав, що навчання включає не тільки розмови про предмет, але й демонстрацію, що можна зробити з цим предметом. На думку Р.В.Тайлера, у поняття освіченої людини входить набагато ширше розуміння, ніж засвоєння фактів [12]. У 1930-х роках він проводив широковідоме восьмирічне дослідження американських шкіл (1933-41рр.) за підтримки Прогресивної Освітньої Асоціації у США [11]. Дослідження було лонгітюдним і включало аналіз 30 шкіл. За словами Р.Г. О'Салліван [10, 5], Р.В. Тайлер дослідив, що навчальні цілі на той час були неясними і такими, що не піддаються вимірюванню. Дане дослідження вважається класичним експериментом у реформі учбового плану (school curricula), завдяки якому вдалося зафіксувати наявність несправедливості вимог до абітурієнтів коледжів. Завдяки даному експерименту було доведено можливість застосування евалюації у проектуванні та впровадженні учбового плану. Даний біхевіористський підхід панував до початку 1960-х рр. [10, 5].

Евалюація, основи якої заклав американський дослідник, відшліфовувалася у 1990-х, спричинюючи хвилю реформ у галузі освіти [10, 5].

Як зазначає Ріта О'Салліван у своїй праці „Практика евалюації: колаборативний підхід”, у 1963 Лі Джозеф Кронбах зробив виклик співтовариству евалюації. Він звернув увагу, що рівень практики евалюації, який існував на той час, не відповідав потребам нових розроблених програм навчального плану. Державна програма економічної підтримки (1964) та Акт середньої освіти (1965) створили додаткові програми, які потребували оцінки. Це надихнуло вчених на пошук нових евалюаційних підходів та створення центрів оцінки при університетах.

Лі Джозеф Кронбах (Lee Joseph Cronbach) (1916-1994) – представник тієї ж гілки, що й Тайлер – гілки методів. Він був американським дослідником у галузі психології освіти. Вченим зроблено значний вклад у психологічне тестування і діагностику. Ним було створено формулу (нині відому як формула Кронбаха), завдяки якій перевіряється надійність

тестів. Також своєю появою завдячує Л. Кронбаху теорія „узагальнення” – статистична модель виявлення і кількісної оцінки джерел помилок виміру.

Якийсь час дослідник входив до складу групи Р. Тайлера, що займалася моніторингом місцевих прогресивних шкіл. Їх завданням було під час евалюації досліджувати учня у процесі навчання не ізольовано, а у зв’язку з соціальним і політичним фоном.

У другій половині своєї діяльності він повернувся до проблеми оцінки, але вже у Стенфордському університеті, віддаючи перевагу „творчому” підходу. При такому підході оцінюючий сам проводить опитування, сам приймає участь у процесі винесення оцінки і підтримує зворотній зв’язок впродовж усього інструктування. Свої основні погляди вчений виклав у „Курсі вдосконалення евалюацією” („Course Improvement Through Evaluation”) у 1963 році.

Лі Джозеф Кронбах разом з **Майклом Скрівеном** і **Робертом Стейком** (мова про яких йтиме далі) представили новий погляд на евалюацію. Вони наполягли на відході від евалюації, орієнтованої на кінцевий результат (outcome-focused approach), на користь процесуально-орієнтованого підходу (process-oriented approach). Вони також підтримували застосування якісних методів, чітке фокусування на ролі соціальних інтеракцій.

Польський вчений Л. Корпоровіч, який досліджує інтерактивний аспект в евалюації, робить висновки щодо нового розуміння об’єкту евалюації у 1960-ті рр. [9, 57-58]. Він зазначає, що погляди вищезгаданих дослідників характеризуються наступними ознаками:

- намагання ширше застосовувати якісні дані в евалюаційних дослідженнях;
- відхід від моделі, орієнтованої на результат;
- сприйняття цього процесу у його комплексності та у контексті із соціальним навколишнім середовищем;
- чіткий фокус на ролі соціальних інтеракцій як істотного елементу у динаміці процесу дослідження;
- уникнення відчуження евалюаційних дій, які є результатом несумісності потреб зацікавленої інституції та індивідумів;
- акцент на тому, щоб евалюаційний аналіз носив цілісний та багатоаспектний характер.

Як зазначає Л. Корпоровіч, одна з причин появи процесуального підходу полягає у спробі зафіксувати деякі важливі моменти у процесі оцінки, які мають потенційний вплив на результат. Тож процесуально орієнтований підхід полягав у тому, щоб „ухопити” цей важливий феномен і скорегувати процес оцінки таким чином, щоб він був якомога

ефективнішим. Таке бачення проведення оцінки лягло в основу формативної евалюації.

Ми не дарма торкнулися інтеракційних аспектів евалюації. Адже наступна гілка нашого дерева присвячена власне оцінюванню. Характеризується вона тим, що у процесі оцінювання встановлюється базова роль евалюатора. Дане положення підкреслене Майклом Скрівеном у роботі „Методологія евалюації” („The Methodology of Evaluation”) у 1967 році. Також ним введено поняття формативної (formative) та сумативної (summative) оцінки. Для того, щоб розрізнити два типи оцінок, він привів наступний образ: формативна оцінка відбувається тоді, коли *повар* коштує суп. Підсумкова або сумативна – коли суп коштують *гості* [2]. У 1969 році він уперше представив термін „мета-оцінювання” у своїй „Доповіді про навчальні продукти” („The Educational Products Report”) і запропонував дану концепцію для евалюації системи оцінювання освітніх продуктів [3].

Ідея розглядати евалюатора як „зануреного” у процес оцінки отримує свій подальший розвиток завдяки дослідженням Роберта Ерла Стейка (Robert Stake) у 1967 році, а також Едгару Губі та Івоні Лінкольн (E.G. Guba & Y.S. Lincoln) у 1981 році.

Вони підкреслювали важливість участі у евалюації будь-якої людини. У якості учасника могли виступати як евалюатор, так і замовник (stakeholder), або зацікавлена особа.

Згідно досліджень з історії евалюації [10], впродовж 1970-80х рр. евалюація досягла своєї зрілості і саме тоді прийняла сучасну форму. Тобто вже тоді вона стала схожою на ту евалюацію, яку ми знаємо сьогодні. Тодішні неформальні зібрання евалюаторів трансформувалися у професійні організації. У 1981 році були опубліковані перші професійні стандарти. Вже у 1986 році у результаті об'єднання Товариства евалюаційного дослідження (Evaluation Research Society) та Евалюаційної мережі (Evaluation Network) з'явилася Американська Асоціація Евалюації (American Evaluation Association). У 1980-х рр. евалюатори відчули складнощі з фінансуванням програм. Але недостатня підтримка тільки сприяла підвищенню цінності евалюації. У 1990-х роках підвищилися вимоги до звітності (accountability) перед замовниками. З приходом 21 століття евалюація представляла собою визнану область з заснованими у всьому світі професійними організаціями і супроводжуваною професійними стандартами.

Для того, щоб отримати повне уявлення про американську евалюаційну школу, звернімося до останньої гілки евалюаційного дерева, до „Застосування”. Основними представниками даного напрямку є Деніел Стафлебім (D.L. Stufflebeam), Майкл Куїн Петтон (Michael Quinn Patton)

та Хеллі Прескілл (Hallie Preskill). З самого початку цей напрям був зорієнтований на прийняття рішення (decision making). Теоретики, які працюють у цій темі, фокусуються на *шляху* або *процесі*, під час якого евалюаційна інформація застосовується. Вони також сфокусовані на *тих, хто цю інформацію буде застосовувати*.

Гілка застосування виросла з теорій, орієнтованих на прийняття рішень (decision-oriented theories). Мета даних теорій – забезпечувати евалюаторів необхідною інформацією у процесі прийняття рішення щодо задач, дизайну проекту. Модель засновника цієї гілки, **Д. Стафлебіма** CIPP (Context, Input, Process, Product) є найбільш відомою з цих теорій. Модель надає важливе значення *контексту, внеску, процесу і продукту* евалюації. Контекст акцентує потреби [замовника або програми] для того, щоб визначити задачі програми евалюації. Завдяки внеску виділяються стратегії і проект або дизайн оцінки. Процес включає знаходження недоліків процесу евалюації для того, щоб зрозуміти, чи варто переорієнтувати програму або залишати все як є. Таким чином, евалюація являє собою процес, а не кінцевий продукт. В задачу оцінки входить забезпечення проекту безперервним інформаційним потоком. За словами вченого, евалюація повинна допомагати тим, хто приймає рішення [замовники або зацікавлені інституції] під час програми евалюації.

Д. Стафлебім змальовує CIPP як циклічний процес, ключова стратегія якого полягає у підтриманні гнучкості дизайну евалюації проекту.

Отже, підхід Д. Стафлебіма полягає в активному залученні замовника евалюації проекту. М. Алкін у своїй книзі „Коріння евалюації”, посилаючись на Д. Стафлебіма, підкреслює, що евалюатор залучає ряд представлених замовників у допомозі визначення евалюаційних питань, у формуванні евалюаційних планів, в огляді проектних звітів і розповсюдженні даних [6, 45].

Пропонуємо розглянути доробок наступного представника цієї гілки евалюаційного дерева – **М.К. Петтона**. Доктор М. Петтон є прихильником якісної методології. Його дослідження включають майже повний спектр проектів поліпшення людської дійсності. Він включає: розвиток керівництва (leadership development), освіту, служби (human services), навколишнє середовище, охорону здоров'я, зайнятість, сільське господарство (agricultural extension), мистецтво, карне правосуддя (criminal justice), програми бідності (poverty programs), транспортування, неподібності (diversity), керівництво до результатів (managing for results), представлення індикаторів (performance indicators), ефективна влада (effective governance), прогнозування (futuring).

Серед його основних робіт можна назвати „Корисно-орієнтовану евалюацію” („Utilization-Focused Evaluation”), опубліковану у 1997 році, „Якісну евалюацію і методи дослідження” (Qualitative Research and Evaluation Methods), видану у 1990 році.

Не менш яскравим представником цієї гілки є дослідниця організаційного навчання і інструкційних технологій **Хеллі Прескілл**. Вона викладає курси з програмної евалюації (введення і підвищений рівень) в Університеті Нью-Мексико. Наукові інтереси Х. Прескілл пов’язані з евалюацією організацій: „Евалюаційне дослідження навчання в організаціях” („Evaluative Inquiry for Learning in Organizations”), 1999; „Побудова евалюаційного потенціалу: 72 заходи навчання і тренування” (у співавторстві) („Building Evaluation Capacity: 72 Activities”), 2005.

Не дивлячись на те, що ми розглянули три гілки американської евалюації, дослідження не можна вважати завершеним. Авторами з історії американської евалюації пропущено важливий момент, який стосується становлення цієї дисципліни.

Професор Л. Корпоровіч, підкреслює [9, 56], що приблизно тоді, коли проводилося дослідження Р.В. Тайлера в університеті Огайо, майже ідентичне дослідження було проведене польсько-американським вченим Ф.В. Знанецьким у Колумбійському університеті. Не дивлячись на широке визнання евалюаційного дослідження Р.В. Тайлера, дослідження Знанецького майже повністю забуте.

Флоріан Вітольд Знанецький (Florian Witold Znaniecki) (1882-1958) провів серйозне освітнє дослідження, почавши, на відміну від Р. Тайлера з інших припущень. Вивчаючи соціальний досвід учасників, він брав до уваги „гуманістичний фактор” (the humanistic coefficient) [9, 56]. Цей підхід характеризується поглядом на соціальну реальність не тільки очима дослідника, але й очима досліджуваного учасника: „Він [вчений] повинен зуміти вжитися у свідомість досліджуваних ним людей і побачити ці факти їх очима” [5]. Слід більш детально зупинитись на передумовах такого погляду Ф.В. Знанецького на дослідження. Як зазначають російські дослідники А.О. Ганжа, А.А. Зотов [1, 118], до моменту появи перших робіт Знанецького, процес інституціоналізації соціологічної науки знаходився на завершальній стадії і характеризувався ростом антипозитивістських настроїв. Сам Ф.В. Знанецький вважав неприпустимим вивчати суспільство з природничонаукової позиції. Він чітко розділяв соціальний і природний світ. А.О. Ганжа, А.А. Зотов [1, 118-119] вказують, що Знанецький, визначаючи „гуманістичний фактор”, звертає увагу на відмінність соціальних і біологічних дій. Соціальна дія включає „набір умов” (дійсність, яка існує до здійснення дій), та „активну волю” тих, хто здійснює дію. Соціальні дії повинні

вивчатися індуктивно як емпіричні дані. Цитуючи роботу Знанецького „Соціальна дія”, вищезазначені автори виділяють такі його рядки стосовно індуктивного підходу: „Учений, що бажає вивчати ці дії індуктивно, повинен взяти їх так, як вони представлені у людському досвіді агентів і реагентів дії...Такі дані володіють „гуманістичним коефіцієнтом”. Гуманістичний коефіцієнт відрізняє культурні дані від природних, які не залежать від досвіду людей”.

Флоріан Знанецький відводив цінностям визначну роль. Він підкреслював, що цінності – це всі явища, які не відносяться до природного світу [5]. У 1952 році вийшла його стаття „Чи повинні соціологи бути також аксіологами?”. Згідно цієї статті „на рівні цінностей відбуваються важливі культурні процеси і рішення, саме там ґрунтуються основні механізми соціальних змін” [4].

За словами Л. Корпоровіча, аналіз досліджень Ф.В. Знанецького був сконцентрований на відповідності освіти у соціальній і культурній компетенціях молодих американців у контексті нових викликів суспільства, що прискорено модернізується, та національних структур. Ф.В. Знанецький оцінював навчальні процеси, беручи до уваги культурну зміну, зміну соціального порядку, трансформацію і вимоги, які ці зміни викликають стосовно соціальної ідентичності, типу культурної компетенції, необхідної у процесі дієвої/ефективної участі у соціальному, економічному або науковому житті.

Необхідно наголосити, що професор Л. Корпоровіч розглядає у своєму розділі саме розвиток інтеракційної евалюації. Процес, який полягає у наданні взаємодіям та комунікації (під час проведення евалюації) великого, майже вирішального значення. За його словами, наприкінці 1960-х намітилося інше розуміння об’єкту евалюації. З’явилася потреба брати до уваги не тільки кінцевий результат, але й сам процес, досвід учасників, розширити набір методів евалюації.

Постає питання, до якої гілки евалюації можна віднести Ф.В. Знанецького? З огляду на базову роль евалюатора у його дослідженні, його можна віднести до третьої гілки – власне оцінювання.

Слід нагадати, що евалюаційне дерево М. Алкіна виступає в якості метафори. Воно представлене досить умовно і може бути доповнене. Його мета – показати наочно, в загальному вигляді напрями і представників американської евалюаційної школи.

Представники, які вказувалися на гілках дерева, відібрані зі схеми М. Алкіна за наступним принципом. Біля витоків розташовані засновники трьох напрямів евалюації. Далі обрані дослідники з дещо різних сфер інтересів. Це зроблене для того, щоб отримати уяву про варіативність такої науки як евалюація.

Серед професійних організацій евалюації в США можна назвати наступні: Американська асоціація евалюації (The American Evaluation Association), Об'єднаний комітет стандартів освітньої евалюації (Joint Committee on standards for educational evaluation (JCSEE)), Американська асоціація школи адміністраторів (the American Association of School Administrators (AASA)), Американська асоціація освітніх досліджень (American Educational Research Association (AERA)), Американський консорціум індіанської вищої освіти (American Indian Higher Education Consortium (AIHEC)), Американська психологічна асоціація (American Psychological Association (APA)) та інші. Також існують різноманітні евалюаційні центри при університетах як, наприклад, Евалюаційний центр при Західному мічиганському університеті (Evaluation Center at Western Michigan University).

Для розуміння змісту діяльності подібних організацій зупинимося дещо детальніше на діяльності Американської асоціації евалюації і Об'єданого комітету стандартів освітньої евалюації, оскільки вони виділяються з-поміж інших організацій.

Отже, Американська асоціація евалюації була створена, як вже згадувалося, у 1986 році. Вона являє собою міжнародну професійну організацію евалюаторів і направлена на застосування і поширення таких форм евалюації як програмна евалюація, евалюація керівництва кадрами (personnel evaluation), евалюація технології й інших. Місією асоціації є вдосконалення евалюаційної практики і методів, поширення застосування евалюації, просування евалюації як професії. Організація налічує близько 5500 членів, представників 50 штатів США і 60 інших країн світу. Щорічно Асоціація проводить конференції, семінари з різноманітних питань евалюації. Наприклад, питання одного з семінарів 2009 року включали розгляд застосування евалюації в уряді, евалюацію, сфокусовану на результаті, моделі евалюації різного рівня й ін. [8].

Об'єднаний комітет стандартів освітньої евалюації був створений у 1975 році як коаліція найбільш професійних асоціацій, пов'язаних з якістю евалюації. Він розміщується при Центрі евалюації і оцінки (the Center for evaluation and assessment) Університету штату Айова. Комітет займається модернізацією евалюаційних стандартів кожні 5 років, а також навчанням політиків, евалюаторів і працівників освіти евалюаційним стандартам.

Діяльність більшості організацій направлена на вдосконалення освітніх технологій. Як видно, завданнями Американської асоціації евалюації і Об'єданого комітету стандартів освітньої евалюації є підтримка, удосконалення і промоушен самої евалюації як області професійної діяльності.

Все вищесказане дозволяє зробити наступні висновки стосовно американської евалюаційної школи:

- Більшість евалюаційних досліджень пов'язано з системою освіти, а саме з удосконаленням навчального плану.

- Перевага якісної методології.

- Методологія Американської евалюаційної школи увібрала у себе надбання багатьох дисциплін: філософії, соціології, антропології, психології, педагогіки і математики.

- Активна підтримка держави.

- Активне просування евалюації як професії як у США, так і за кордоном.

- Творці евалюаційних теорій та практики найчастіше за професією є соціологами або психологами.

Зважаючи на все вищесказане, приходимо до наступного. Наше дослідження має оглядовий характер. Його основною ціллю було отримати уявлення про появу і розвиток евалюації, зокрема, евалюації в США. Нам вдалося виявити особливості діяльності американської евалюаційної школи. Також було висвітлено роль широковідомого соціолога і соціального філософа Флоріана Вітольда Знанецького у розвитку евалюації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ганжа А.О.* Гуманистическая социология Флориана Знанецкого / А.О. Ганжа, А.А. Зотов // Социс. – 2002. – № 3. – С. 112-120

2. *Кузьмин А.* Мониторинг и оценка социальных программ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kehila.ru/article/>

3. Логически-функциональная типология оценивания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: wikipedia.org

4. *Солонин Ю.Н.* Понятие культуры: методологические и онтологические проблемы ее сущности Введение в культурологию. Курс лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://anthropology.ru/ru/texts/solonin/cultintro_03.html

5. *Чеснокова В.Ф.* Флориан Знанецкий. Науки о культуре. Метод личных документов. Язык социологии. Лекция 9. – М.: ОГИ, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.polit.ru/science/2008/11/18/>

6. *Alkin M.C.* Evaluation Roots: Tracing Theorists' Views and Influences, Sage Publ., Thousand Oaks. – London, New Delhi. – 2004. – 424 p.

7. Evaluation models: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation / Edited by Daniel L. Stufflebeam, George F. Madaus, Thomas Kellaghan. – Norwell: Kluwer Academic Publishers, 2000. - 509 p.

8. <http://www.eval.org/eval2009/aea09.onsite.registration.form.doc>

9. Korporowicz L. Interactive aspects of evaluation process: between analysis and animation of social change // Evaluation in the Making. Contexts and Methods / Edited by Haber A., Szalaj M. – Warszawa: Polish Agency for Enterprise Development, 2009. – P. 53-66.

10. O'Sullivan R.G. Practicing Evaluation: a Collaborative Approach, Sage Publ., Thousand Oaks, London, New Delhi 2004. - 165 p.

11. Ralph Tyler. One of century's foremost educators, dies at 91 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://news.stanford.edu/pr/94/940228Arc4425.html>

12. Ralph W. Tyler [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3404706511.html>

13. Wilde J., Sockey S. Evaluation Handbook, Evaluation Assistance Center-Western Region [Електронний ресурс]. – New Mexico Highlands University, Albuquerque, NM December, 1995. – Режим доступу: [//file:/Users/morganenriquez/Desktop/untitled%20folder/BE020502webarchive](http://file:/Users/morganenriquez/Desktop/untitled%20folder/BE020502webarchive).

УДК 316.647.5

Хижняк О.В.

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Socjalne przeznaczenie toleracji

Socjalne przeznaczenie toleracji zostało opisane w artykule poprzez wyodrębnienie takich jej funkcji: identyfikacyjna funkcja, humanitarna funkcja, funkcja formowania grup, regulacyjna funkcja oraz funkcja legitymowania odpowiednich działań (akcji) państwa. Pokazano, że tolerancja staje się nową istotą stosunków socjalnych i jest świadomie konstruowana, aby w umowach zwiększenia socjalnych nierówności, niestabilności i niepewności osobistość, grupa, wspólnota mogły nie tylko wyżyć, lecz nabyć moralnego i legitymnego prawa, nie tracąc identyczności, wybudowywać nowe stosunki z innymi odmiennymi światami kulturowymi. Tolerancja jako prawo być innym nie tylko uświadamia się, formuje się lecz i realizuje się w procesie współdziałań komunikacyjno-dialogowych ludności i władzy, na poziomie także odrębnego zgromadzenia terytorialnego.

Materiały przeprowadzonego badania socjologicznego przy udziale autora świadczą, że ludzie demonstrują różne stopnie tolerancji wobec różnych sfer